

ANDREY NİKOLAYEViÇ KONONOV'UN İLMÎ ÇALIŞMALARI VE ÖĞRETMENLİK FAALİYETLERİ ÜZERİNE*

S.N. İVANOV

Andrey Nikolayeviç Kononov'un şarkiyatta bilim adamı ve öğretmen olarak çalıştığına neredeyse yarı asır olmuştur. A.N. Kononov'un bilimsel çalışması ve buna çok sıkı bir bağı olan öğretmenlik görevi üç temel yön ile nitelenmektedir. Türk dillerinin gramer yapısını araştırarak metin neşri ile ilgili incelemeleri yapmak, vatan şarkiyatının, ayrıca Türkoloji'nin tarihini araştırmaktadır¹.

Her bir araştırmannın, ayrıca büyük bir bilim adamının bilimsel çalışmasının aydınlığı, seçilen bilim alanının gelişmesinin belirlendiği süreçlerin kavranmasıyla gerçekleşecektir.

XIX. asırdaki Rusya şarkiyatının dünyaca önemli olduğu herkes tarafından kabul edilmiştir. Asrımızın ülkemiz Türkolojisi'nin daha önceki asırdan miras aldığı başarılar büyük ve inkarı imkansızdır. Rusya Türkolojisi'nin gelişiminin yüz senelik süresi, İosif Giganov'un *Grammatika Tatarskogo Yazıka* adlı eserinden (1801); P.M. Melioranskiy'in klasik çalışmaları olan *Pamyatnik v Çest Kyul-Tegina* (1899) ve *Arab-Filolog o Turetskom Yazıke*'sine (1900) kadar Türk dillerinin ve edebiyatının titiz bir şekilde araştırılmasıyla zenginleşmiştir. A.M. Kazembek, O.N. Bötling, İ.N. Berezin, N.İ. İlminskiy, V.V. Radloff ve V.D. Smirnov'un v.b. çalışmalarıyla bilimsel Türkoloji'nin temeli atılmış ve herhangi bir abartıya yer vermeksizin XX. Asır, Türkoloji ile alakalı bilgilerin geliştirme yolu ile bütün dünya ilminde kendiliğinden tespit edildiği asır olmuştur. Asrımızın başında Türkoloji, N.F. Katanov'un (1903) *Opit İssledovaniya Uryanhayskoga Yazıka...*, V.V. Radloff'un *Obraztsov Narodnoy Literatırı Tyurkskih Plemen* (1907) ve *Vvodnyye Soobrajeniya k Opisaniyu Morfologii Tyurkskih Yazıkov* (1909) adlı mükemmel çalışmalarının ortaya çıkmasıyla kendini belli etmiştir². Ülkemiz Türkolojisi'nin adı geçen başarıları, Sovyet döneminde yeni Türkoloji'nin ilmi temelini ve esasını oluşturmuştur.

XIX. asrın sonuna doğru, Rus şarkiyatı ve Türkoloji'sinde malzemelerin çoğalması ve araştırmaların derinleştirilmesi dolayısıyla Doğu kültürünün karmaşık tarihi-filolojik değerlerini araştırma işini ayrı ayrı bilim dalları olarak ayırma sürecinin öne çıktığını görüyoruz. Bu sürecin önemli yerlerinden birini daha önce dile olan genel filolojik ilgiye aykırı olan ve "dil ötesi" kültürel ve tarihî zenginlikler olarak bakılan dilin esas lengüistiksel inceleme ayrımı tutmuştur. Bu sürece, dile olan eski görüşün yerini alan ve onun gramer yapısının kurallarını, bugünkü ve tarihî durumunu inceleyen bir defalık değişiklik olarak bakmamak gerekir. Türk dillerinin gramer yapısının farklı olaylarının bir sistem olarak algılanması hem genel dilbilim hem de Türk dillerinin bir problemini oluşturacak her türlü zorluklara dayanarak yüz senedir şekillene gelmiştir.

Bundan dolayı diyebiliriz ki, XIX. asrın sonunda Türkoloji'nin ayrı branşlara ayırma eğilimi, asrımızın 30'lu yıllarına kadar tersi olan Türkoloji'nin karmaşık karakterini muhafaza etme eğilimiyle denkleşmiştir: Sovyet döneminde ilk nesli yerine geçen Türkologların (V.A. Gordlevskiy, S.Ye. Malov, A.N. Samoyloviç) faaliyetleriyle Türkoloji'nin çeşitli branşları:

* KONONOV Andrey Nikolayeviç, "Slovo Ob Ervande Vladimiroviçe Sevortyane. (K 75-Letiyu So Dnya Rojdeniya), *Sovetskaya Tyurkologiya*, Azerbaycan Bilimler Akademisi, Bakü, 5. Sayı, 1976, s. 100-104.

210 ANDREY NİKOLAYEVİÇ KONONOV'UN İLMÎ ÇALIŞMALARI
VE ÖĞRETMENLİK FAALİYETLERİ ÜZERİNE

dil, edebiyat, tarih, metin neşri, etnografya v.b. ilgileri birbiriyle uyuşmaktaydı.

Ancak, Sosyalist Ekim devriminden sonra oluşan yeni dengeler Türkolojiye devletin sınırı içinde birinci dereceden siyasal ve ilmî açıdan önem taşıyan ayrı bir lengüistik mesele olarak bakılması zarurietini doğurmuştur. Buna göre, Türk dillerinin gramerinin araştırılması ve sistemleştirilmesi icap ediyordu. Bu durumun neticesinde bir çok ünlü ve becerikli Türkolog-dilci: N.K. Dmitriyev, N.P. Dırenkov, A.P. Potseluyevskiy, A. K. Borovkov, İ.A. Batmanov, V. M. Nasilov, N. A. Baskakov, A. N. Kononov ve V.V. Reşetov'un ilmî çalışmalarda bulanmaları suretiyle Türkoloji alanında isimlerini duyurmalarına yol açmıştır. Ülkemizdeki Türk dillerinin ilmî gramerleri, bu önemli işler yukarıda ismini zikrettiğimiz Türkologların çalışmalarıyla sistemleştirilmiştir.

30-40 senelerinde N.K. Dmitriyev'in *Grammatika Kumıkskogo Yazıkı* (1940) ve *Grammatika Başkırskogo Yazıkı* (1948), N.P. Dırenkova'nın *Grammatika Oyrotskogo Yazıkı* (1940), *Grammatika Şorskogo Yazıkı* (1941), ve *Grammatika Hakasskogo Yazıkı* (1948), İ.A. Batmanov'un *Grammatika Kırgızskogo Yazıkı* (1939-1940), V.M. Nasilov'un *Grammatika Uygurskogo Yazıkı* (1940), N. A. Baskakov'un *Nogayskiy Yazık i Yego Dialektı* (1940), A.P. Potseluyevskiy'in *Osnovı Sintaksisa Turkmenskogo Literaturnogo Yazıkı* (1943), V.V. Reşetov'un *Uzbekskiy Yazık* (1946) adlı çalışmaları ortaya çıkmıştır. Bunun yanında A.N. Kononov'un *Grammatika Uzbekskogo Yazıkı* (1948) adlı çalışmasının da bahsi geçen dönemde yapılan ilmî çalışmalar içerisinde önemli bir yeri vardır. Fakat A.N. Kononov için Türk dillerinin gramer yapısını inceleme işleri daha önce başlamıştır: 1934 yılında Leningrad Şarkiyat Enstitüsü öğretmeni H. Cevdet-zade ile birlikte *Grammatika Sovremennogo Turetskogo Yazıkı* adlı eseri yayınlanmıştır. İşte bu tarihten itibaren A. N. Kononov'un Türkçe grameri alanındaki *Grammatika Turetskogo Yazıkı* (1941), daha önce adı geçen *Grammatika Uzbekskogo Yazıkı* (1948), *Grammatika Sovremennogo Turetskogo Literaturnogo Yazıkı* (1956), *Grammatika Sovremennogo Uzbekskogo Literaturnogo Yazıkı* (1960) gibi çalışmalarıyla belirlenen verimli çalışmaları başlamıştır.

30-40 senelerinde oluşan ülkemiz Türkolojisindeki belli Türk dillerinin tasvirici grameri, kısaca genç gramerileri dil kavrayışı ışığı altında anlam değişikliğine uğrayan geçen asırdaki Rusya Türkolojisi'nin gramer başarıları üzerine kurulmuştur. Türk dillerinin son gramer inceleme ananesine etkisi olan geçen asrın gramer çalışmalarını üç esas araştırmayı, A.M. Kazembek'in *Obşaya Grammatika Turetsko-Tatarskogo Yazıkı* (ikinci baskı-1846), O.N. Bötling'in *Über die Sprachen der Jakuten* (1851) ve N.İ. İlminskiy, V.İ. Verbitskiy ve Arhimandrit (baş keşiş) Makariy tarafından düzenlenen *Grammatika Altayskogo Yazıkı* (1869) oluşturmaktadır.

Adı geçen çalışmaların yapılmasına, Türk dilleri grameri üzerine yapılan daha sonraki çalışmalarda da görüldüğü gibi, bu çalışmaların yazarlarının Türk dillerinin yalnızca akrabalığı değil, onların şu andaki gramer yapısının derin bir benzerliğini, Türk dillerinin özgün gramer yapısının incelenmesi ve gramatikal olgu sistemleri ile ilgili açık olmayan gramer yapısındaki ayrı olayların özelliklerine derin bir ilginin olması inancının oluşması sebep olmuştur. Yukarıda sözünü ettiğimiz tanım, Türk dilbiliminin klasiklerine karşı takdir olarak anlaşılmalıdır.

Genç gramatikal kavrayışın iddia edildiği dönemde ortaya çıkan olguları tam bir gözetleme eğitimi, sonuçlandırma işinde dikkatlilik, gramer yapısının ayrı olaylarının tarihî yorumlama hevesinde olma ve geniş varsayımlara inanmaması dilbilimin gelişmesindeki malzemelerin "ilk toplandığı" dönemi yansıtmaktadır. Bu bilimsel yöntemin özellikleri daha gelişmiş Hint-Avrupa dilbilimine ve Genel Türk dilbiliminin sonraki gelişme dönemlerine özgüdür. Bu arada asrımızın 30'lu yıllarında Rusça grameri ile ilgili en ilginç çalışmalarda da, örneğin A.M. Peşkovskiy'in *Russkiy*

Sintaksis v Nauçnom Osveşenii'de (yazarı hayatayken basılan son baskısı 1927'de), atomculuk fikirler üstünlük ettiğini belirtmekte fayda vardır: V.V. Vinogradov, A.M. Peşkovskiy'i "Ayrı gramersel olguları incelikle gözetleyen adam olarak tanımlıyordu"³.

Daha önce belirtildiği gibi, zaten lengüistik incelemelerin Sovyet Türkologları'nın ilk neslinin bilimsel çalışmalarında önemli bir yeri yoktu. Onlar tarafından düzenlenen gramerler: A.N. Samoyloviç'in *Kratkaya Grammatika Krımsko-Tatarskogo Yazıka* (1916) ve *Kratkaya Uçebnaya Grammatika Sovremennogo Osmansko-Turetskogo Yazıka* (1925), V.A. Gordlevskiy'in *Grammatika Turetskogo Yazıka* (1928) adlı çalışmaları onların bugünkü ünlü metodolojik tecrübelerine rağmen sonraki Genel Türk dilbilimi alanındaki grameri özenle öğrenmeye teşvik edememiştir. Dolayısıyla tereddütsüz diyebiliriz ki, 30-40 senelerinde yayınlanan Türk dilleri gramerinin yazarları olan ve bunların içine A.N. Kononov'un da ait olduğu Sovyet Türkologları'nın nesli, genel gramersel prensip ve metodolojik tespitlerini "babalarından" değil "dedelerinden" almıştır, yani XIX. asır Genel Türk gramerinin üç "balinası" olarak tanınan yazarlar ve V.V. Radloff ile P.M. Melioranskiy'in genç gramersel sempatilerinden ve heveslerinden almışlardır.

Buradaki belli edici vazife (rol) P. M. Melioranskiy'e aittir. P.M. Melioranskiy kendi *Kratkaya Grammatika Kazak-Kirgizskogo Yazıka* (1894-1897) adlı çalışmasının (yani çağdaş adlandırmayla Kazak grameri, S. İ.) önsözünde, Türkolojide ilk olarak şu veya diğer Türk dilinin gramer yapısını tanımlamada, araştırılan dilin açık veya gizli özelliklerini Hind-Avrupa dilleri özelliklerine denkleştirme sonucu ortaya çıkan gramersel olguların açıklanmasına ilave edilen dillerin gramer şemalarının etkisini önlemek, dilin tanımlanmasındaki yabancı çizgileri kaldırılmasıyla ilgili hususları açıkça belirtmektedir. *Kratkaya Grammatika*'nın eleştiri yazısının yazarı N.P. Ostroumov'a cevap verirken, P.M. Melioranskiy'e göre "Genelde esas Türk (yani Genel Türk, S.İ.) lengüistik meselelerine değinilmiştir"⁴. Bununla ilgili olarak P.M. Melioranskiy diyor ki: "...herhangi bir yabancı dilin gramerini açıklarken çoğunlukla ana dil ile öğrenilen dil arasında bir paraleller çizmeye imrenilir; Böyle paralellerin çizilmesinde bir problem yoktur, ancak bu gibi paraleller herhangi bir bilimsel anlam taşımamaktadırlar. Burada bu gibi paralellerin olmaması gramerin eksikliğini göstermemektedir; hiç değilse Rusça ile karşılaştırmalı olarak bütün bunların Kirgizcada yoktur denilmesi tamamıyla abartmadır"⁵. Başka bir yerde P.M. Melioranskiy şöyle diyor: "Çoğunlukla Hint-Avrupa dillerinden alınan çeşitli gramer terimleri her bir Hint-Avrupa dilleri için sadece belli bir derecede işe yaramaktadır"⁶. A.N. Kononov'un devamlı gelişmekte olduğu gramer çalışmalarını incelediğimizde Türkçe gramerindeki olguları yorumlama prensiplerinin gittikçe derinleştiği görülmektedir.

A. N. Kononov'un H. Cevdet-zade ile birlikte yazdığı *Grammatika Sovremennogo Turetskogo Yazıka* (1934) adlı, Latin harfiyle yazılan ve Türkiye alfabesinin reformu yapıldıktan sonra yayınlanan ilk kitabıdır. Öğrenim amaçları kitabın kuruluşuna da yön veriyordu: Türkiye Türkçesinin yapısının sistemli bir şekilde açıklanması, Türkiye Türkçesi gramerinin farklı meselelerinin yalnızca bazı müstakil olan teorik ışığı altındaki unsurları içine alır (bk. Örneğin: geçmiş-şimdiki zamanın anlamının orijinal bir şekilde yorumlanması s.131-133); cümlelerin yapısı karşılaştırmalı olarak sade ve basittir.

1941 yılında yayımlanan *Grammatika Turetskogo Yazıka*, A.N. Kononov'un Türk dilleri alanında daha sonraki gramersel araştırmasına has çizgilerini belirleyen ve Türkiye Türkçesinin gramer yapısının orijinal şemasını tanımlamak için yapılan araştırma olarak dikkati çekmektedir. Bu durum özellikle sentaks bölümünün düzenlenmesinde ve Türkiye Türkçesindeki cümle yapısıyla ilgili meseleleri aydınlatma biçiminde görülmektedir. Sentaks bölümünün, Türkiye Türkçesinin, Rusçanın çeşitli cümlelerine benzeyen

212 ANDREY NİKOLAYEVIÇ KONONOV'UN İLMÎ ÇALIŞMALARI VE ÖĞRETMENLİK FAALİYETLERİ ÜZERİNE

sentaksı yapılarının listesi olarak düzenleyen önceki Türkiye Türkçesi gramerlerinden farklı olarak A.N. Kononov, Rusçanın normlarından “ekzotik sapma” olarak değil, sadece Türkiye Türkçesine özgün bir cümle yapısı olarak göstermiştir.

Aynı prensipler, daha geliştirilerek ve sonuçlandırılarak *Grammatika Sovremennogo Turetskogo Yazıka*'nın (1956) temelini oluşturmaktadır. Bu çalışma bütün Türkoloji'ye ait literatürlerin içinden Türkiye Türkçesinin gramer yapısının tam olarak tasvir edildiği çalışmadır. Hem ülkemizde hem de dışarıda büyük bir önem kazanan ve LGU'nun ilk ödülüne layık olan bu çalışmada her zaman titizlikle belgelenen ve onun esas bölümünde Türkiye Türkçesinin sentaks ile morfoloji olaylarını genelleştirmeye cezbeden büyük bir olgusal malzemeler sistemi oluşturulmuştur.

A.N. Kononov'un bu çalışmasında kendisinin bilimsel faaliyetlerinin en iyi tarafları ortaya çıkmıştır: Rusya şarkiyatının önderlik eden ananelerine sadık, araştırılan nesneye özgü vasıflara olan derin dikkatlilik ve Türkoloji ile ilgili bütün literatürden haberdarlığıdır. Önceki bilim adamlarının yaratıcılık tecrübelerinde yazarın Türkiye Türkçesi gramerinin farklı meselelerini aydınlatmada göz önünde bulundurmadığı hiçbir şey yoktur. Bunun yanında bu çalışma Türkiye Türkçesinin gramer yapısının tamamıyla kendine has bir açıklama tarzına sahiptir.

Grammatika Sovremennogo Turetskogo Literaturnogo Yazıka'nın farklılık gösterdiği yönlerden biri de yazarın dikkatini yoğunlaştırdığı kelime türlerinin morfolojik özellikleridir. A.N. Kononov'un kitabı bu yönüyle Türk dillerindeki isimlerin morfolojik sarahatının yetersizliği olan önceki ananenin bazı sınırlarını aşmakla polemik bir şekilde karşılık gösteriyordu. A.N. Kononov Türkçe isim ve sıfatların, sıfat ve zarfların zannedilen benzerliğini, daha dikkatli ve derin incelediğinde mevhum bir şey olduğunu inandırıcı bir şekilde kanıtlayabilmiştir; kök isimlerle kök sıfatların bilinen benzerliği olsa bile, ismin söz edilen her bir özerk kelime türünün zengin kelime yapma sistemi içinde ve sentaks alanına has farklılıklar ortamında isim ve sıfat olarak ayrılmamış diye tanımlamak gerekir. Aynı şekilde, sıfat ile zarfları ayıran kesin bir sınırla nitelendirmiştir. A.N. Kononov morfolojik ve sentaksı görüşlerin karışmasına, kelime türlerinin gramersel niteliklerinden bahsederken onların sentaksı özelliklerinin abartılmasına karşı gelmiştir. Kelime türlerinin morfolojik sarahatının açıkça belirtilmesi A.N. Kononov'un prensipsi ve mantığa uygun idrakını göstermektedir.

Yapım ve çekimlerin ayrı göstergelerinin tarihine bir etimolojik göz atmalarla zenginliği, morfoloji bölümünün güçlü tarafını oluşturmaktadır. İşte burada gramersel olayları açıklamada A.N. Kononov'a has tarihi yaklaşım öne çıkmaktadır. A.N. Kononov'un bilimsel metot özelliklerinden birini onun dilde olup biten süreçlere olan dikkati oluşturmaktadır. Bu durumda çalışmanın Türkiye Türkçesindeki çeşitli kelime türlerinin değerlendirildiği bölümünü belirtmekte fayda vardır.

Grammatika Sovremennogo Turetskogo Literaturnogo Yazıka'da sentaks bölümü çok ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir: sentaks malzemelerinin kapsamı ve ayrıca açıklanmasıyla çalışmanın bu bölümü önceki bütün Türkiye Türkçesi gramerlerinden olumlu bir şekilde ayrıcalık göstermektedir. Birleşik cümlenin yapısı ile tabiatı ve açık kelime türleri denilen unsurlarla ilgili meseleleri ayrıca büsbütün aydınlatmıştır. Burada bağlaçsız bağımlı cümleler ile ilgili mesele de detaylı bir biçimde ele alınmıştır. Bu mesele daha sonra da A. N. Kononov'un ilgisini çekmiş ve ayrıntılı bir şekilde birkaç çalışmanın konusunu oluşturmuştur⁷.

Özbek dilbiliminin geliştirme işinde A.N. Kononov'un büyük emeği vardır. 1948 yılında A.N. Kononov'un Özbek dilinin gramer yapısını tamamıyla açıklayan ve kısa sürede Özbekistan'da Üniversiteler için ders kitabı olarak ün kazanan *Grammatika Uzbekskogo Yazıka* adlı çalışması yayınlanmıştır. A.N. Kononov, Türkiye Türkçesi ile ilgili

çalışmalarındaki gibi, adı geçen kitapta sentaks ve cümle yapısının üzerinde durmuştur. Söz konusu çalışmada yer alan fikir ve incelemeler (örneğin, birleşik cümleler ile ilgili bölümde) birçok Türk dilin grameri üzerinde çalışan yazarlar tarafından kabul edilmiştir.

Adı geçen çalışmada Özbek dilinin gramer şeması A.N. Kononov tarafından *Grammatika Sovremennogo Uzbekskogo Literaturnogo Yazıka* (1960) adlı çalışmasında geliştirilmiş ve iletmiştir. Burada yazarın Türk dilleri alanındaki uzun süredir yapmış olduğu araştırmalar genelleştirilmiştir: Özbek gramerinin ve Eski Özbek dilinin ayrı ayrı olayları, genel Türkoloji alanında ve esas Türk dilbilimine bağlı meseleleri olarak ortaya konulmuştur.

A.N. Kononov'un başka gramer araştırmalarının içinden Türk dillerindeki geçmiş zaman kategorisi ve *-p/-b* ulacı hususu, Türk dillerindeki çokluk-beraberlik hususları ve Özbekçe ekler ile ilgili ilginç makalelerini belirtmek gerekir⁸.

A.N. Kononov'un bilimsel çalışmalarının önemli bir yerini metin neşri ile ilgili araştırmaları tutmaktadır. Bu konudaki çalışmaları, N.İ. İlminskiy, P.İ. Demezov, S.Ye. Malov ve A.N. Samayloviç "Türk metin neşrinin pioneri (Sovyet döneminde orta okuldan lise sonuna kadarki zaman arasındaki öğrenciye verilen ünvan)"⁹ olan V.V. Radloff'un ananelerini devam ettirmiştir. 1940 yılında A.N. Kononov büyük Özbek şairi Ali Şir Nevayi'nin eserlerinin toplandığı *Mahbubu'l-Kulub*'un düzenlenmesi işine başlamıştır. Bu eser, Nevai'nin edebî şahsiyetini ve sosyo-siyasal görüşlerini incelemek ve bundan yola çıkarak o devre ait özellikleri anlayabilmek için çok önemlidir. A.N. Kononov *Mahbubu'l-Kulub*'un bütün ulaşılabildiği nüshalarından ve daha önce yayınlanan eserlerinden yararlanmıştır. 1948 yılında yayımlanan *Mahbubu'l-Kulub*'un, Ali Şir Nevayi'nin edebî mirasını incelemeye çok büyük bir katkısı vardır.

A.N. Kononov'un uzun senelik bir çalışmasının sonucunda 1958 yılında yayınlanan *Rodoslovnaya Turkmen. Soçineniye Abulgazi, Hana Hivinskogo* adlı eseridir. A.N. Kononov yedi el yazmasından düzenlediği bu eseri tercüme, dizin ve geniş bir tarihî-filolojik açıklamaları ilave ederek Orta Asya tarihçilerinin bir numara bilimsel önem taşıyan kaynak olarak önüne koymuştur. Bunun yanında eserin dilinin fonetik, morfolojik ve sentaks özelliklerinin detaylı incelenmesini içeren gramersel denemesi de çok ilginçtir.

A.N. Kononov'un bu tür çalışmalarının arasında V.M. Jirmunskiy ile birlikte yayımladığı V.V. Bartold'un tercümesi olan *Knigi Moyego Deda Korkuta* (1962) adlı çalışması yer alır. A.N. Kononov'un metin neşri özellikler taşıyan bütün çalışmaları filolojik metodun titizliğiyle tam belirtilmiştir.

A.N. Kononov'un Sovyet bilimine önemli katkısını oluşturduğu Sovyet şarkiyatının ve Türkolojisinin tarihi ile ilgili çok sayıdaki çalışmaları mevcuttur. A.N. Kononov kendisinin bu alandaki ilgisi dolayısıyla büyük Sovyet şarkiyatçıları olan V.V. Bartold ve İ.Yu. Kraçkovskiy'in doğrudan devam ettiricisidir. A.N. Kononov'un birkaç makalesi temel kitabı olan *İstoriya İzuçeniya Tyurkskih Yazıkov v Rossii. Dooktyabrskiy Period* (1972)'da genelleştirilmiştir. 1974 yılında A.N. Kononov'un başında bulunduğu (editörlük, giriş, büyük Türkologlar hakkındaki birçok makaleler) *Biobibliografiçeskiy Slovar Oteçestvennih Tyurkologov. Dooktyabrskiy Period* adlı eser yayınlanmıştır.

Kırk beş sene süren öğretmenlik yaptığı zaman içinde A.N. Kononov fazlaca Genel Türk dilbiliminin çeşitli bakış açıları üzerindeki teoriksel ve meslekî kitaplar okumuş, LGU şarkiyat Fakültesinde Eski Türk anıtları ve Orta Türkçe metinleri üzerinde seminer derslerini vermiştir. Şarkiyat Fakültesinde Türkolog-uzmanları yetiştirmede büyük etkisini gösteren teorik kitaplarından şunları zikretmek gerekir: *Grammatika Turetskogo Yazıka v Nauçnom Osveşenii, İstoriya Turetskogo Yazıka, Pamyatniki Drevnetyurkskoy*

214 ANDREY NİKOLAYEVİÇ KONONOV'UN İLMÎ ÇALIŞMALARI
VE ÖĞRETMENLİK FAALİYETLERİ ÜZERİNE

Pismennosti, Vvedeniye v Tyurkskoye Yazıkoznaniye. A.N. Kononov'un Orhun-Yenisey yazıtları ve Eski Türkçe Metinleri ile ilgili seminer dersleri lengüistik ve tarihî-filolojik özellikleri taşıyan ilginç açıklamalarla zengindir. A.N. Kononov'un derslerinin ilginç tarafı, devamlı Türkolojinin genel ve hususî meselelerinin kaynaklarını detaylı aydınlatan bibliyografik göz atmalar oluşturur. A. N. Kononov'un öğrencilerinden çoğu ülkenin bilimsel kurumlarında ve üniversitelerinde başarıyla çalışmaktadırlar: Moskova, Leningrad, Taşkent, Bakü, Aşhabat, Kazan, Buhara, Abakan v.b. şehirlerde.

A.N. Kononov, araştırma işi bilimsel-organizasyon faaliyetleri ile sıkı bağlı olan bir bilim adamıdır: 1949-1972 yılları arası LGU Şarkiyat Fakültesi Türk Filolojisi Bölümü Başkanlığını, 1953-1954 yıllarında Şarkiyat Fakültesi Dekanlığını, 1961-1963 yılları arasında AN. SSSR Leningrad şubesi Şarkiyat Enstitüsü Müdürlüğünü yapmıştır. Şu anda A. N. Kononov Sovyet Türkologları Komitesi Başkanıdır. A.N. Kononov'un inisiyatifî üzerine düzenlenen Türkologların Leningrad'daki seri konferansları (1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1973, 1975) Türkoloji'nin en önemli meseleleri sunulan temsili Türkoloji sempozyumları haline gelmiştir.

A.N. Kononov'un bilimsel çalışmalarından bahsederken eleştiri yazısını yazdığı çalışmanın tam ve titizce incelendiği ve özel prensipsi bir şekilde değerlendirildiği onun birçok eleştiri yazılarını belirtmek gerekir. A.N. Kononov'un itirazları her zaman yorumunun derin ve esaslı olması dolayısıyla kendisine dikkat çekmiştir.

A.N. Kononov'un bilimsel faaliyetlerinden editörlük işleri büyük bir yer tutmaktadır. Son yirmi senede basılan çalışmaların çoğunda A.N. Kononov sorumlu editörlük görevinde iç içe olmuştur. Türkolojide yapılan bütün işlere karşı yakından ilgili olan ve tarafgirlik davranması A.N. Kononov'a has bir şeydir. Türkoloji'nin bütün alanlarına olan dikkati ve Türk dilleri ve edebiyatları alanındaki inceleme biliminin daha sonraki adımı anlaması, A.N. Kononov'un Türkoloji bilgilerinin geliştirilmesi ile ilgili başlıca meseleleri ve Türkoloji alanındaki düzenleme işleri üzerindeki yazılı sunularının temelinde fark edilmektedir¹⁰.

A.N. Kononov Sovyet Türkolojisinin kabul edilmiş başkanı, millî şarkiyatın mükemmel ananelerinin mirasçısı ve devam ettiricisidir. A.N. Kononov'un SSCB Bilimler Akademisine aslı üye (1974) ve muhabir (1958) olarak atanması onun Sovyet ilmine yaptığı mümtaz başarılarının ispatı olmuştur. A.N. Kononov uzun sürelik ve başarılı bir bilimsel-öğretmenlik faaliyetleri dolayısıyla iki kere Trudovoye Krasnoye Znanya Nişanı, Drujba Narodov Nişanı ve Znak Poçeta Nişanlarıyla ödüllendirilmiştir.

A.N. Kononov'un çalışmaları ülkemiz dışında da genişçe tanınmaktadır. A.N. Kononov Türk Dili Kurumunun fahri üyesi (1957), Macaristan Halk Cumhuriyeti Şarkiyatçılar bilimsel topluluğunun fahri üyesi (1970), Macaristan Halk Cumhuriyeti Bilimler Akademisinin fahri üyesi (1973), Polonya Şarkiyatçılarının Arkadaşlık Kurulunun fahri üyesi (1974), Asya Kral topluluğunun fahri üyesi (Londra, 1974), Helsinki Fin-Ugor Bilimi Topluluğunun muhabiri (1974) olarak seçilmiştir.

Son derece sebatlı ve ortaya koymuş olduğu ilmî çalışmalardaki mantığı, geniş ufuklu bilim adamı, gayet çalışkan ve hakikaten de Türkoloji alanında ansiklopedik olarak nitelendirilebilecek derin bir bilgi birikimine sahip olan A. N. Kononov'un, yeni ve yaratıcı fikirleri oldukça fazladır. Kendi meslektaşlarına sahip çıkan ve kesinlikle hayırsever olan A. N. Kononov, yalnız kendi alanıyla ilgili branşlara değil, diğer ilmî hedeflere de büyük bir anlayışla davranmaktadır. Büyük bilim adamının ve ilmin düzenleyicisi, değerlendirmelerinde prensipli ve titiz, fakat etrafındakilere hayırseverlikle davranan bütün bu nitelikler A.N. Kononov'a Türkologlar arasında ve geniş bilgili topluluk içinde yüksek bir saygı ve otorite kazandırmıştır. A.N. Kononov'un birçok öğrencileri ve meslektaşları bu mübarek jübile gününde yeni önemli kazançlar ve bilime

olan daha sonraki aydın hizmetlerini dilemektedirler.

¹ A.N. Kononov ile ilgili biyografik bilgilere aşağıdaki yayınlardan ulaşılabilir: VEKİLOV, A. P.- İVANOV, S. N. “K Şestidesyatiletıyü Andreyı Nikolayeviça Kononova”, *İAN. Ser. Literaturı i Yazıkı*, T. XXV, Vıp. 5. M., 1966. s. 454–455; VEKİLOV, A. P.- İVANOV, S. N. “Andrey Nikolayeviç Kononov”, *NDVŞ. FN*. 1966. № 4, s. 190–191; ŞERBAK, A. M. “Andrey Nikolayeviç Kononov. (K Şestidesyatiletıyü so Dnya Rojdeniya)”, *NAA*, 1966, № 5, s. 213–215; UZOKOV, H. *Özbek Tilşunosları* Toşkent, 1972, s. 43–48; ve bk: *BSE*, t. 13, 1973, s. 34; *MSE*, t. 4. M., 1959, stb.1145; *KLE*, t. 3. M., 1966, 1966, stb. 705.

² “Einleitende Gedanken zur Darstellung der Morphologie der Türksprachen”, *JS*, 1909, t. II–III, S. 191–205.

³ VINOGRADOV, V.V., *Sovremennıy Russkiy Yazık. I. M.*, 1938, s. 69.

⁴ MELIORANSKIY, P.M. *Kratkaya Grammatika Kazak-Kirgizskogo Yazıkı. Ç. II. SPb.*, 1897, s. VII.

⁵ Aynı yerde s. IX–X (razryadka avtora).

⁶ Aynı yerde s. 35; ve bk: s. 45.

⁷ KONONOV, A.N., 1) “Türkçede Birleşik Cümle Problemi”, *Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler. VIII*, 1957. Ankara, 1960, s. 175–179; 2) “Kitab-ı Dedem Korkut (Grammatičeskiye Zametki)”, *İzv. AN Azerb. SSR. Ser. obş. nauk*, 1965, № 4, s. 73–78; 3) “O Nekotorih Tipah Bessoyuznogo Slojno-Podçinennogo Predlojeniya v Turetskom Yazıkı”, *ST*, 1971, № 4, s. 3–11; 4) “Nekotorıye Problemi İstoriçeskogo Sintaksisa Tyurkskih Yazıkov”, *Vostoçnaya Filologiya, III*. Tbilisi, 1973, s. 166–174.

⁸ KONONOV, A.N., 1) “Proishojdenıye Proşedşego Kategoričeskogo Vremeni v Tyurkskih Yazıkah”, *TS I. M.–L.*, 1951, s. 112–119; 2) “Opıt Rekonstruksii Tyurkskogo Deepriçastiya na -°p, -°b, -(j)°b, -°pan, -°ban, -°bani, -°baniñ(n). (Materiyalı k Sraznitel’no-İstoriçeskoy Grammatike Tyurkskih Yazıkov)”, *Vya*, 1965, № 5, s. 100–111; 3) *Poslelogi v Sovremennom Uzbekskom Literaturnom Yazıkı*, Taşkent, 1951; 4) *Pokazateli Sobiratel’nosti-Mnojestvennosti v Tyurkskih Yazıkah. Sraznitel’no-İstoriçeskiy Etyud*, L., 1969.

⁹ KONONOV, A. N., *İstoriya İzuçeniya Tyurkskih Yazıkov v Rossii. Dooktyabskiy Period*, L., 1972, s. 105.

¹⁰ Bk: örneğın, KONONOV, A.N., 1) “O Nekotorih Voprosah Dalneyşego Razvitiya Tyurkskogo Yazıkoznaniya v SSSR”, *VAN SSSR*, 1959, № 5, s. 140–141; 2) Tyurkskaya Filologiya v SSSR. 1917–1967. M., 1968; 3) “Tyurkskoye Yazıkoznaniye V SSSR za Pyatdesyat Let”, *ST*, 1972, № 6, s. 3–19; 4) “Nekotorıye İtogi Razvitiya Sovetskoy Tyurkologii i Zadaçi Sovetskogo Komiteta Tyurkologov”, *ST*, 1974, № 2, s. 3–12.

Çeviren: Mirzat RAKIMBEK UULU